

УДК 338.48-44.021:551.442(477.43./47+438)

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ ТУРИСТИЧНОГО
ВИКОРИСТАННЯ ПЕЧЕРНИХ СИСТЕМ ПОДІЛЛЯ (УКРАЇНА)
ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА**

Марта Мальська, Анна Ховалко

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів 79000, Україна, тел. (032) 239-46-03*

Проведено порівняльний аналіз сучасного стану й перспектив розвитку печерних рекреаційно-туристичних регіонів Поділля (Україна) і Республіки Польща (Татри, Судети). Виявлена значна перспективність печерних комплексів України у розвитку туристичної індустрії.

Ключові слова: печерні регіони, печерні системи, туристичний потенціал печерних систем.

Туристичні можливості Подільського карстового регіону, попри свою потужність в туристично-рекреаційному аспекті практично не використовуються. Володіючи одними з найбільших гіпсових печер світу, Україна значно відстає в такому виді діяльності навіть від свого сусіда – Республіки Польща.

На території Тернопільської області відомі (занесені до кадастру) 100 печер. Поширення карстових явищ територією неоднорідне. Залежить головно від фізико-географічних умов. Карстові прояви диференціювались у декілька районів: Кременецький, Товаровий, Центральні подільський, Західноопільський, Придністровський.

Найбільш цікавим і перспективним у географічному, краєзнавчому і туристському аспектах є Придністровський карстовий район. Тут знаходяться 11 великих (завдовжки понад 1000 м) розвіданих гіпсових (сульфатних) печер. З них 8 розташовані у вузькій ділянці, субпаралельній до долини Дністра. Дві печери («Млинки» та «Уринь») «випадають» з цієї смуги й розташовані далі на північ, на широті м. Чортків та печера «Джуринська» - на широті селища Микулинці. Всі ці печери знаходяться в умовах повної або майже повної здренованої гіпсової товщі.

М.М. Блага характеризує рекреаційно-ресурсний потенціал «як сукупну продуктивну спроможність її рекреаційних ресурсів» [1], окремлюючи два аспекти потенціалу території, а саме:

а) кількісний – та чи інша територія здатна, виходячи з запасів рекреаційних ресурсів, надати рекреаційні послуги певній кількості людей, тобто вона має деяку пропускну спроможність, що відповідає можливостям її окремим

рекреаційних ресурсів, кожний з яких має певну площу. Визначивши рекреаційні можливості кожного ресурсу, можна визначити рекреаційно-ресурсний потенціал всієї території;

б) якісний – елементи середовища, які є носіями рекреаційних властивостей, мають різну їх якість, що і визначає, в підсумку, неоднаковий рекреаційний ефект.

Кількісно Поділля значно випереджає більшість світових печерних регіонів, а якісно перебуває на одному з останніх місць.

Печерні системи території Республіки Польща (переважно район Татр), відзначаються не таким поширенням, значно меншою протяжністю проходів-лабіринтів, більш бідними натічними формами та, водночас, непорівняльно кращим технічним облаштуванням. Відповідно значно вищим є й експлуатований туристичний потенціал. Наприклад, печера «Недзведзя» (Судети), яка експлуатується в туристично-рекреаційному плані з 1983 р. (загальна протяжність проходів 2,5 км) щороку приймає до 70 000 відвідувачів. При цьому вона характеризується не тільки значним туристичним облаштуванням (освітлення, облаштовані доріжки, в тому числі для неповносправних відвідувачів, музичний супровід тощо), а й чітким ритмом експлуатації.

Печера має три яруси (головна туристична траса прокладена на другому ярусі), які, окрім загальнотуристичного використання експлуатуються в екстремальній спелеотуристичній формі.

До печерного туристичного комплексу, крім самої печерної системи, належать кав'ярня, притулок, розвинена система транспортних шляхів.

Перевагою Подільських печерних систем є їх естетична привабливість, яку формують естетичний потенціал поверхневого оточення печер і самої печерної системи.

Безпосередньо естетичне оцінювання полягає у з'ясуванні привабливості навколишнього середовища з позицій певного суб'єкта (туриста-рекреанта). Базова (стаціонарна) естетичність досліджуваного нами району залежить від наявності лісових масивів, горбогірного рельєфу, річкових систем. Їх відносно-порівняльна естетична цінність (за п'ятибальною шкалою) визначалась за допомогою усередненої незалежної оцінки респондентів.

В опитуванні взяло участь 157 респондентів. За їх усередненою оцінкою естетична цінність лісових масивів і горбогірного рельєфу наближені (4,5 і 4,6 бали). Дещо поступаються їм водні об'єкти – 4,1 бал, і найнижчу цінність має середовище, яке складають рілля, транспортні магістралі, забудови тощо – 1,4 бали.

Навколишня природа Подільських печер відзначається достатньо високими естетичними показниками.

Оцінка спелеофакторів насамперед визначається як оцінка геоєкологічна, за якої територія розглядається як природний об'єкт, що має певний природно-ресурсний потенціал і є носієм індикаційних властивостей техногенного впливу

на природну складову [2]. Як і техногенний розглядається вплив антропогенний – спрямоване рекреаційне використання природних ресурсів. Отже, така оцінка обов'язково повинна мати ресурсооцінювальний характер.

Подібний ресурсний підблок переважно залежить від природних умов у конкретних печерних системах: необхідно враховувати стійкість конкретних ділянок, наявність певних небезпечних явищ, а також ступінь рекреаційної деградації.

Оскільки печери відзначаються значною неоднорідністю, насамперед геофізичних характеристик, то перш ніж оцінювати комфортність печер для відвідувачів, їх доцільно відповідно класифікувати.

Печерні системи у Республіці Польща поділяються за використанням на дві групи: 1) ті, що використовуються з метою пізнавального туризму (табл. 1), ті, використовуються з метою екстремального туризму (табл. 2). Печер першої групи більше.

Таблиця 1

Печерні системи Польщі, які використовуються з метою пізнавального туризму

№з/п	Назва печери	Довжина, м
1	Гроти Міховські	61
2	Рай (Татри)	240
3	Цємна (Татри)	80
4	Локетка (Татри)	270
5	Нетопежова (Татри)	300
6	Гурска Верховська (Татри)	370
7	Смоча яма (Татри)	276
8	Недзведзя (Судети)	2000
9	Радоховска (Судети)	500
10	Печера Комоніського	115
11	Мрозьна (Татри)	500
12	Мильна (Татри)	1300
13	Дзюра (Татри)	25

Таблиця 2

Печерні системи Польщі, які використовуються з метою екстремального туризму

№ з/п	Назва печери	Довжина, км
1	Метуся (Татри)	9,0
2	Бандзіох Комінярські (Татри)	8,7
3	Чарна (Татри)	5,5
4	Велька Снежна (Татри)	5,0
5	Птася Студня Ptasia Studnia (Татри)	6,3
6	Велька Літворова (Татри)	4,5
7	Зімна (Татри)	2,9

Печери Поділля, доцільно класифікувати на підставі такого критерію як геофізичні відмінності. Класифікація об'єктів на основі геофізичних показників ґрунтується на урахуванні як їх неоднорідності, так і наближеності. Сукупність геофізичних параметрів печерної системи становить її геофізичне середовище. Це не просто сукупність фізичних процесів і властивостей печерних систем, які формують середовище для відвідувачів, а певним чином організована сукупність цих параметрів. Подібну організованість репрезентує відповідне геофізичне поле кількісних показників фізичних властивостей середовища печер, гірських порід, що її складають, атмосфери і вод. Воно дає інформацію про характер геологічних, геодинамічних і екологічних процесів печерної системи. Отже, геофізичні поля печерних систем – це складні просторово закономірно структуровані, безперервно мінливі, багатопараметричні геофізичні утворення, які є відображенням просторово-часових закономірностей функціонування цих систем.

Класифікації печер за геофізичними параметрами, що здійснюється з метою оцінювання їх рекреаційної комфортності, повинна мати екологічне спрямування. Існує декілька класифікаційних схем екологічних факторів, в яких враховуються умови існування (класифікація Ніколсона Швертфегера), або реакція живих організмів, що зазнали впливу різних екофакторів (класифікація Мочадського), або розподіл екофакторів між простими фізичними, кліматичними, трофічними та біотичними умовами існування живого (класифікація Р. Даждо).

Надзвичайна різноманітність сукупності класифікаційних ознак потребує комплексного узагальнення, що доцільно робити на добре відомому ландшафтному підґрунті.

І хоча наше дослідження морфологічної будови печерних систем є попередніми його результатами, які можна використовувати як орієнтовні. Насамперед зауважимо, що підземні ландшафтні системи тісно взаємопов'язані з наземними, від них вони одержують вологу і матеріал заповнювачів.

Подільський карстовий регіон (який, згідно з фізико-географічним поділом можна трактувати як регіональну фізико-географічну одиницю рангу ландшафт) поділяється на п'ять карстових районів, які маємо підстави трактувати як ландшафтні місцевості. Місця входів у печерні комплекси представлені, зазвичай карстовими лійками довжиною у декілька десятків метрів, що діаметром цілком відповідає ландшафтному рівню урочищ. Така загальна наземна ландшафтна ознака підземних систем.

Підземний ландшафтний комплекс чітко пов'язаний з морфологічною структурою печер. Це можна продемонструвати на прикладі ландшафтного дослідження печери «Попелюшка» (див. рисунок).

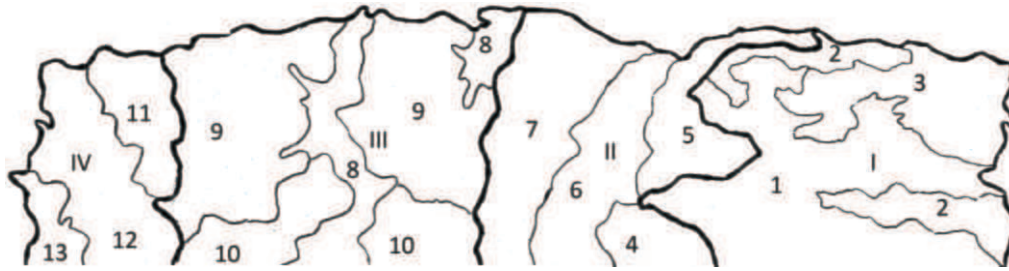

Рис. 1. Ландшафтна картосхема залу Чернівецьких спелеологів у печері «Попелюшка»

Легенда:

Урочище: округла печерна порожнина у формі залу з численними випуклими дрібними формами.

Підурочище I. Горбисте днище печери з окремими уламковими групами. Фації: 1) рівне вологе дно печери ускладнене уламковим матеріалом; 2) витягнуті хвилясті форми залишкового походження; 3) похилий (2-3°) слабохвилястий схил печери південної експозиції.

Підурочище II. Слабовипукла стінка печери західної експозиції. Фації: 4) спади́ста (10-12°) ділянка стінки з гострими формами; 5) спади́ста (10-12°) стінка печери з хвилястими формами; 6) крута (27-30°) стінка печери з дрібними гострими нерівностями; 7) стрімка (85-90°) слабоувігнута рівна стінка печери.

Підурочище III. Слабоувігнута стеля печери ускладнена поздовжніми нерівностями. Фації: 8) вузька поздовжня нерівність складена дрібними грудкуватими формами; 9) слабоувігнуті ділянки стелі зі слабохвилястими формами; 10) випуклі ділянки стелі складені гострими дрібними формами.

Підурочище IV. Слабовипукла стінка печери східної експозиції. Фації: 11) спади́ста (13-14°) ділянка стінки печери із згладженими формами; 12) увігнута стрімка (80-90°) стінка печери ускладнена великими згладженими випуклими формами; 13) спади́ста (11-12°) стінка печери з окремими дрібними гострими формами.

Достатньо складно картографувати підземні порожнини. Печери Тернопільщини мають ширину проходів від 0,4 до 2,5 м. Такі утворення реально показувати у масштабі не менше 1 : 50. Тобто на карті розміром у 1 м можна зобразити 50 м підземного проходу, тоді для ландшафтного картографування, наприклад печери Млинки (далеко не найдовшої) потрібна карта завдовжки 300 м, а печери Оптимістична – 3 км. Отже, доводиться обмежуватись фрагментами найбільш цікавих чи найбільш небезпечних ділянок печерних систем, або вдаватись узагальнень, тобто картографувати ландшафтні печерні системи на рівні підземних стрій.

Загалом ієрархічно підпорядкова морфоструктура підземних природних територіальних систем виглядає так: підземні ландшафтні місцевості, підземні стрії, складні та прості підземні урочища, підурочища і фації.

В окремих місцях, де проходи вузькі і щілиноподібні, природних територіальних систем стелі може не бути, тобто практично у кожній більш-менш значній за розмірами печері системи стелі мають переривчастий характер.

Однією з визначальних особливостей печерних порожнин є їх надзвичайна специфічність. Тому, визначаючи туристичний потенціал печер, слід насамперед враховувати можливість їх загальнотуристичного (науково-пізнавального) та екстремально-спелеологічного використання. Поєднання цих факторів і формує туристичний потенціал печерної системи.

Можливості загальнотуристичного використання печерних систем визначається такими умовами:

- достатня ширина і висота печерних проходів;
- безпека перебування туристів;
- доступність печери;
- її технічне облаштування (прокладання безпечних проходів, освітленість тощо);
- естетична цінність.

Як свідчать багаторічні спостереження за туристами в кримських печерах, для комфортного перебування відвідувачів в печерній системі необхідно, щоб її ширина була не меншою за 3 м, а висота – не меншою за 2 м.

Безпечною для туристів вважаються печери, в якій нема осипань, обводнень, сповзань, гострих нависаючих натічних форм нижче людського зросту.

Доступність печер уможливує їх використання для широкого загалу туристів. Однак деякі печерні системи є важкодоступними, що облаштування більш зручного проникнення в них вимагає додаткових капіталовкладень.

На сьогодні певним чином технічно облаштованими можна вважати лише дві печери Подільського карстового регіону: Вертеба і Кришталева. Рівень цього облаштування не відповідає міжнародним зразкам, навіть печерним системам Республіки Польща.

Порівняльна характеристика туристичних печерних регіонів Поділля (Україна) і Республіки Польща (Татри, Судети) свідчи про низький якісний рівень облаштування українських печерних регіонів і, водночас, значно вищі їх потенційні можливості, тобто розвиток печерного регіону «Поділля» є перспективним напрямком рекреаційно-туристичної діяльності й потребує нагального наукового обґрунтування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Блага М.М. Рекреаційно-ресурсний потенціал і фактори його використання // Укр.. географічний журнал / М.М. Блага. – К., 2000. – № 2. – С. 28-30.
2. Заиканов В.Г. Методические основы комплексной геоэкологической оценки территории / В.Г. Заиканов, Т.Б. Минакова. – М.: Наука, 2008. – 81 с.

3. Радзівський В. О. Подорож у підземну казку: Путівник по карстових печерах Тернопільщини / В.О. Радзівський. – Л.: Каменяр, 1984. – 136 с.

4. Lijewski T., Mikulowski B., Wyrzykowski J. Geografia turystyki Polski, Warszawa 1998, s.167

5. <http://www.szlaki24.pl/jaskinie-i-podziemne-trasy-turystyczne>

COMPARATIVE ANALYSIS OF TOURISM CAVE SYSTEMS OF PODILLYA (UKRAINE) AND THE REPUBLIC OF POLAND

Marta Malska, Anna Khovalko

Ivan Franko National University of Lviv

vul. Universytetska 1, Lviv 79000, Ukraine, tel. (032) 239-46-03

The comparative analysis of current state and prospects of development of spelaean recreational and touristic regions of Podillya (Ukraine) and Poland (Tatra, Sudeten) is carried out. The considerable prospects of cave complexes of Ukraine for the development of tourism industry are stressed.

Keywords: cave regions, cave system, potential of cave systems for tourism development.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ТУРИСТИЧЕСКОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПЕЩЕРНЫХ СИСТЕМ ПОДОЛЬЯ (УКРАИНА) И РЕСПУБЛИКИ ПОЛЬША

Марта Мальська, Анна Ховалко

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

ул. Университетская, 1, г. Львов 79000, Украина, тел. (032) 239-46-03

Проведен сравнительный анализ современного состояния и перспектив развития пещерных рекреационно-туристических регионов Подолья (Украина) и Республики Польша. Выявлена значительная перспективность пещерных комплексов Украины в развитии туристической индустрии.

Ключевые слова: пещерные регионы, пещерные системы, туристический потенциал пещерных систем.

Стаття надійшла до редколегії 02.10.2011

Прийнята до друку 17.11.2011